

IERARHI GRECO-CATOLICI ÎN ATENȚIA SECURITĂȚII STUDIU DE CAZ: CANONICUL CORIOLAN TĂMÂIAN

ROBERT FÜRTÖS*

HIERARCHS GREEK CATHOLICS IN ATTENTION OF SECURITATE CASE STUDY: CANON CORIOLAN TĂMÂIAN

ABSTRACT: Interest of Securitate for the Greek-Catholic clandestine activity was manifested constantly throughout the communist regime, the Greek-Catholics hierarchs and priests being closely monitored within individual or group files.

The present study follows the essential aspects of the informative surveillance activity carried out by Securitate against canon Coriolan Tămâian who became in 1978, clandestinely, the diocesan bishop of the Greek-Catholic diocese of Oradea. The study is largely based on documents of Securitate (summaries, reports, informative notes, statements) collected in 18 massive volumes containing materials resulting in more than 20 years of informative surveillance. The documentation was completed with information from various specialized studies or memoir writings.

Having a sinuous evolution over more than two decades, the relationships between Coriolan Tămâian and Securitate have experienced various stages: the individual pursuing (started in April 1966, suspended in December 1969, restarted in 1971, closed in 1974 and again activated at the beginning of 1979) and after Coriolan Tămâian was used in operations supported by the communist political police in the 1980's: solving the Greek-Catholic problem through adoption of the Latin rite under the form of a Romanian Catholic Church but also through maintaining some tensions and dissensions among the Greek-Catholic priests, with the aim of weakening the unity of the religion.

If at the beginning of the 1960's the canon Coriolan Tămâian believed that the legalizing of the Greek-Catholic rite was possible, starting with the mid 1970's his hopes will begin to fade, realizing that the regime will never take into account to formalize the rite. In this context he became the main promoter to adopt the Latin rite, seeing it as a transition state,

considering that in the context of the 1980's it was the only viable way to save Catholicism among the believers.

KEYWORDS: Greek-Catholic Church, Securitate, informative surveillance, collaboration.

REZUMAT: Interesul Securității pentru activitatea clandestină greco-catolică s-a manifestat constant în toată perioada regimului comunist, ierarhii și preoții uniți fiind atent supravegheați în cadrul unor dosare individuale sau de grup. Studiul de față urmărește aspectele esențiale ale acțiunii de urmărire informativă desfășurată de Securitate împotriva canonicului Coriolan Tămâian, devenit în 1978, în clandestinitate, ordinariul diecezan al Episcopiei greco-catolice de Oradea. Studiul se bazează în mare măsură pe documentele Securității (sinteze, rapoarte, note informative, declarații), reunite în cadrul a 18 volume masive, conținând materialele rezultate în cei peste 20 de ani de urmărire informativă. Documentarea a fost completată cu informații provenite din diverse studii de specialitate sau lucrări cu caracter memorialistic.

Având o evoluție sinuoasă de-a lungul a peste două decenii, relațiile dintre Coriolan Tămâian și Securitate au cunoscut diverse etape: de la urmărirea individuală (inițiată în aprilie 1966, sîstată în decembrie 1969, reluată în 1971, închisă în 1974 și din nou activată la începutul anului 1979) s-a ajuns la utilizarea sa în cadrul unor operațiuni sprijinite de poliția politică comunistă în anii '80: „rezolvarea” problemei greco-catolice prin adoptarea ritului latin, sub forma unei Biserici Catolice românești, dar și întreținerea unor tensiuni și disensiuni în cadrul clerului unit, cu scopul de a slăbi coeziunea culturii.

Dacă la sfârșitul deceniului șapte, canonicul Coriolan Tămâian credea că legalizarea culturii greco-catolic era

* Muzeograf la Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenței, Sighet. Adresa email: robert_furtos@yahoo.com

posibilă, de la mijlocul deceniului următor speranțele sale au început să se năruiască, devenind conștient că regimul nu avea în vedere oficializarea cultului. În acest context a devenit principalul promotor al adoptării ritului latin, văzută ca o formulă tranzitorie, considerând că în conjunctura existentă

în deceniul nouă era singura modalitate viabilă de salvare a catolicismului în rândul credincioșilor români uniți.

CUVINTE-CHEIE: Biserica Greco-Catolică, Securitate, ordinariu substituit, urmărire informativă, colaborare.

Interesul Securității pentru activitatea clandestină greco-catolică s-a manifestat constant de-a lungul întregului regim comunist. Dacă în perioada stalinistă, apartenența la clerul unit atrăgea după sine închisoarea, pedeapsa administrativă sau domiciliul forțat, în deceniile 8–9, măsurile violente au fost înlocuite cu unele mai „subtile”: interceptarea convorbirilor și a corespondenței, confiscarea manuscriselor, avertismente și convocări periodice la Securitate. Deși, la mijlocul lunii iunie 1973, conducerea Ministerului de Interne a aprobat închiderea dosarului referitor la „problema greco-catolică”, ierarhii, preoții și credincioșii uniți continuau să fie atent supravegheați în cadrul unor dosare individuale sau de grup, fiind catalogați drept „elemente ostile ce își desfășoară activitatea în rândul cultelor.”¹

Studiul de față dorește să surprindă aspectele esențiale ale acțiunii de urmărire informativă desfășurată de Securitate împotriva canonicului Coriolan Tămâian, devenit în 1978, în clandestinitate, după moartea episcopului auxiliar Iuliu Hirțea, ordinariul diecezan al Episcopiei greco-catolice de Oradea. Materialul se bazează în mare măsură pe documentele Securității (sinteze, rapoarte, note informative, declarații), reunite în cadrul celor 18 volume masive, conținând rezultatele celor peste 20 de ani de urmărire informativă. Documentarea a fost completată cu informații provenite din diverse studii de specialitate sau lucrări cu caracter memorialistic.

Născut la 16 decembrie 1904 în comuna Fărcașa, aflată în apropiere de Baia Mare, Coriolan Tămâian a terminat școala primară în comuna Sâmbăta din Bihor, unde tatăl său era preot greco-catolic. În toamna anului 1915 s-a înscris la Liceul greco-catolic din Beiuș, obținând bacalaureatul în 1923. Studiile teologice le-a urmat la Institutul „De Propaganda Fide” din Roma, fiind hirotonit în vara anului 1929. Reîntors în țară, a fost numit profesor de religie la Școala Normală Greco-Catolică și pedagog la Academia Teologică din Oradea, unde devine profesor începând din anul 1935. În octombrie 1940 a fost expulzat de autoritățile maghiare și a devenit vicarul Episcopiei greco-catolice de Oradea pentru teritoriile cedate. În noiembrie 1945 a fost numit rector al Academiei Teologice din Oradea, funcție deținută până la desființarea instituției, la 2 octombrie 1948. În paralel, începând din primăvara anului 1945 a deținut și funcția de secretar al Organizației municipale Oradea a Partidului Național Țărănesc, precum și cea de membru în Comitetul județean al partidului. La 25 iulie 1947 a fost arestat și închis timp de o lună în Penitenciarul Oradea, fiind eliberat în urma semnării unei declarații prin care „dezaproba politica dusă de Iuliu Maniu”²

În toamna anului 1948, în timpul campaniei de convingere a clericilor greco-catolici de a trece la Biserica Ortodoxă, Coriolan Tămâian a semnat la 29 septembrie, actul în vederea unificării, dar la scurt timp, în prezența episcopului Valeriu Traian Frențiu și-a retractat semnătura.³ La 29 octombrie 1948 a fost arestat și depus la Mănăstirea Neamț, iar la 27 februarie 1949, mutat la Mănăstirea Căldărușani. La 25 mai 1950, împreună cu lotul episcopilor și preoților greco-catolici a fost transferat la Penitenciarul Sighet Principal. După o detenție de aproape cinci ani în închisoarea din Sighet, la 9 aprilie 1955 a fost transferat la Penitenciarul Oradea, fiind eliberat în scurt timp. După eliberare a intrat în atenția conducerii Direcției Regionale Oradea a Securității, care a hotărât, la 6 mai 1956, deschiderea unui dosar de verificare întrucât existau informații că „a luat legătura cu foștii preoți greco-catolici și că de la sine putere își asumă

¹ Vasile 2003, p. 275.

² Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (în continuare, A.C.N.S.A.S.), Fond Informativ, dosar 195457, vol. 4, f. 47.

³ *Ibidem*, ff. 48–49.

conducerea eparhiei clandestine greco-catolice de Oradea, dând instrucțiuni ca toți preoții rezistenți să săvârșească liturghii clandestine și să adune bani pentru liturghii.⁴ La 17 decembrie 1956, dosarul de verificare a fost schimbat în dosar informativ de grup, în cazul lui Coriolan Tămăian urmărindu-se „dacă a preluat conducerea eparhiei clandestine greco-catolice de Oradea, legăturile inferioare și superioare în activitatea clandestină și dacă ține legătura cu Roma”.⁵

Pe baza unui raport din 4 septembrie 1958, semnat de lt. maj. Petru Crai, șeful Serviciului III al Securității Oradea, canonicul Coriolan Tămăian a fost arestat fiind învinuit de „agitație desfășurată în rândul foștilor preoți greco-catolici”.⁶ Prin Sentința Tribunalului Militar Timișoara nr. 316 din 27 iunie 1959 a fost condamnat la 25 de ani muncă silnică pentru „crimă de uneltire contra ordinii sociale”.⁷ A trecut prin penitenciarele Oradea (25 iunie – 21 septembrie 1959), Jilava (21 septembrie – 10 decembrie 1959), Galați (10 decembrie 1959 – 2 noiembrie 1960) și Botoșani (2 noiembrie 1960 – 28 iulie 1964). A fost eliberat la 29 iulie 1964, pedeapsa fiind grațiată conform Decretului 411/964.⁸

În cursul lunii septembrie 1964, Coriolan Tămăian s-a angajat ca merceolog la Fabrica de cărămidă „Crișana” din Oradea, unde a lucrat până la pensionare, la 1 august 1968⁹. La 25 septembrie 1965 i s-a deschis un dosar de verificare cu numele de cod „Optimistul”, fiind considerat „suspect de activitate ilegală greco-catolică”¹⁰, iar la 11 aprilie 1966, acțiunea de verificare a fost transformată în dosar informativ individual cu numele de cod „Gorunul”¹¹. După ce, la 14 noiembrie 1969 a fost avertizat de ofițerii Securității Oradea pentru „legături întreținute cu emisari greco-catolici din Occident”¹², la 11 decembrie 1969, dosarul individual „Gorunul” a fost închis, decizia Securității fiind astfel motivată:

„Obiectivul *Gorunul* a fost audiat de organele noastre în luna septembrie în legătură cu elemente foste legionare, iar în anchetă a adoptat o poziție sinceră. După mai multe discuții avute cu obiectivul *Gorunul* atât la domiciliul său cât și la sediul Inspectoratului, acesta s-a manifestat că el este convins că, cultul greco-catolic va fi legalizat în țara noastră, dar că el nu va întreprinde nimic în această direcție deoarece această problemă este strict de competența guvernului nostru. Tot cu această ocazie el a accentuat în mai multe rânduri că el este un bun patriot și este alături de regimul actual din țara noastră și că nu a uneltit împotriva acestuia, doar că singura vină a sa este că nu poate și nici nu va renunța la convingerile sale religioase greco-catolice.”¹³

Întrucât a continuat să se manifeste pregnant în cadrul activităților greco-catolice clandestine, la 21 decembrie 1971 conducerea Securității Bihor a aprobat deschiderea unui nou dosar de urmărire informativă, cu numele de cod „Norma”. Un raport din 3 octombrie 1973, semnat de căpitanul Alexandru Rațiu din cadrul Serviciului I al Securității Bihor, sintetizează relațiile dintre canonicul Coriolan Tămăian și Securitate în prima jumătate a deceniului opt:

„Din anul 1969 am intrat în contact cu el în scopul influențării să renunțe la activitatea greco-catolică. În cadrul discuțiilor purtate cu el s-a dovedit receptiv la indicațiile noastre apreciind și el că nu are niciun rost să desfășoare activitate pe linia rezistenței greco-catolice, întrucât și așa nu va ajunge la nici un

⁴ *Ibidem*, vol. 1, ff. 7–8.

⁵ *Ibidem*, f. 2.

⁶ *Ibidem*, ff. 708–712.

⁷ *Ibidem*, f. 747.

⁸ Fișă matricolă penală disponibilă online la adresa <http://5.2.132.65/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/T/T%2001.%20Tababa%20-%20Taman/Tamaian%20Coriolan/index.php>, accesat la 18 martie 2015.

⁹ A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, dosar 195457, vol. 2, f. 67.

¹⁰ *Ibidem*, ff. 5–7.

¹¹ *Ibidem*, f. 383.

¹² *Ibidem*, vol. 12, ff. 317–317v.

¹³ *Ibidem*, vol. 2, f. 408.

rezultat. Atât din informații, cât și în cadrul discuțiilor avute rezultă în mod cert că speră în legalizarea fostului cult greco-catolic, fiind situații când și legăturilor sale mai apropiate le-a făcut cunoscut acest lucru, atrăgându-le atenția că, cu toate acestea, să nu întreprindă acțiuni nesăbuite ce în ultimă instanță i-ar putea compromite sau chiar s-ar putea ca organele de stat să-i acționeze în judecată. În cadrul contactelor avute cu el am mers și pe linia atragerii sale la colaborare cu organele noastre. În mod direct la început nu și-a oferit serviciile, dar s-a putut întrevădea că până în cele din urmă va accepta colaborarea cu organele noastre. Astfel, în luna ianuarie 1973 în colaborare cu Direcția I București și U.M. 0920 [Departamentul de Informații Externe] l-am contactat la domiciliu, propunându-i-se problema colaborării cu organele noastre. La propunerea noastră a reacționat pozitiv, având rezerve în furnizarea de informații despre colegii săi apropiați rămași în rezistența greco-catolică, apreciind că după părerea sa, sentimentele religioase ale acestora pe care și el le împărtășește nu fac obiectul muncii organelor noastre. Cu toate acestea s-a angajat din sentimente pur patriotice să ne sprijine în probleme ce interesează securitatea statului român. S-a căzut de acord să ne sprijine în forma acceptabilă pentru el, astfel că în perioada 18 aprilie – 3 iunie a.c. a făcut o vizită în mai multe țări capitaliste (Austria, R.F. Germania, Franța și Italia) unde a contactat mai multe notabilități din emigrația română din Occident și de alte naționalități, prieteni sau foști colegi de studii la Vatican. Scopul trimerii sale cu sarcini contrainformative în Occident a fost de a pătrunde în arhivele secrete ale Vaticanului, fapt de altfel reușit și pregătirea terenului pentru un alt coleg de-al său din Oradea de a pătrunde în aceleași arhive, sarcini de care s-a achitat în mod corespunzător, respectând instructajul și indicațiile date de organele noastre. Despre cele stabilite în timpul călătoriei, la reîntoarcere a furnizat note informative scrise personal și semnate cu nume conspirativ¹⁴. Pentru verificarea comportării obiectivului la Roma, în luna august a plecat cu sarcini contrainformative informatorul *Paul*, care după reîntoarcere ne-a informat că *Norma* pe tot timpul șederii la Roma a avut o comportare bună. Față de cele de mai sus propunem a se aproba închiderea DUI [dosarului de urmărire informativă] dus asupra sa, cu menținerea sa în supravegherea informativă generală, urmând să-l menținem în contactul nostru cu scopul definitivării recrutării sale.”¹⁵

La 30 octombrie 1973, pe prima pagină a raportului a fost trecută următoarea rezoluție: „Tămâian va fi lucrat în DUI până ce nu ne convingem că acesta este un element loial față de orânduirea noastră și nu furnizează informații despre rezistența greco-catolică. Aveți în vedere că este unul din cei cu perspective din rândul greco-catolicilor.”¹⁶

Contactat periodic de ofițerii Securității Bihor, Coriolan Tămâian ar fi furnizat, conform rapoartelor întocmite de ofițerii poliției politice „informații verbale sau scrise”¹⁷, în funcție de solicitările făcute de

¹⁴ Notele informative amintite de ofițerul de Securitate conțineau scurte relatări despre discuțiile purtate cu diverse persoane întâlnite în cursul vizitei sale în Occident, toate fiind scrise de mână și semnate cu pseudonimul „Norma”. Pentru exemplificare, reproducem o notă din 20 iunie 1973: „În timpul șederii mele la Roma am cerut, fiindcă era și firesc odată ce mă cunoștea din timpul când eram student la Roma, o audiență la Papa Paul VI, pe care am și primit-o în 17 mai. Audiența a avut un caracter absolut particular, fără prezența vreunei persoane. Papa avea pe birou întinsă harta pe care era și țara noastră. M-a întrebat numai de cât care este precis partea din teritoriul țării care *ne-a fost luată*. I-am arătat-o și i-am dat câteva informații istorice foarte concise despre cele două provincii [se referea la Basarabia și nordul Bucovinei – n.n.] la care dânsul a schițat, dând din cap, un gest de mirare și de dezaprobare. Apoi, m-a întrebat ce impresie a făcut în țară când în ultimul Consistoriu Papal a anunțat că episcopul Iuliu Hossu, încă din 1969 a fost creat cardinal, dar numirea aceasta, la dorința defunctului episcop nu a adus-o la cunoștința publică. «*Eu nu am fost în țară când ați publicat acest lucru, dar vă voi putea asigura că numai satisfacție generală a putut produce, mai ales că a fost primul cardinal român*» Apoi a întrebat cum trăiesc preoții greco-catolici în condițiile Bisericii greco-catolice desființate. I-am răspuns că preoții care nu au semnat trecerea la ortodoxie au fost primiți în câmpul muncii, azi unii mai activând, iar alții sunt deja pensionari, cum este și cazul meu. «*Acum, șeful statului vostru va veni să ne viziteze și noi vom fi foarte bucuroși să-l primim*», a spus Papa, nemaiaudăugând altceva. Când m-am ridicat să plec a zis: «*Du tuturor preoților și întregului popor român pe care îl simțim foarte aproape de noi și pentru care avem o deosebită afecțiune, Binecuvântarea noastră Apostolică*». Am avut impresia că a fost foarte mulțumit să vadă un preot care a aparținut fostei Biserici greco-catolice” (*Ibidem*, vol. 9, ff. 218–219).

¹⁵ *Ibidem*, ff. 11–13.

¹⁶ *Ibidem*, f. 11.

¹⁷ Iată ce conținea o notă oferită căpitanului Alexandru Rațiu de la Securitatea Oradea, la 11 decembrie 1973: „La cererea

organele noastre.”¹⁸ La 7 mai 1976, dosarul de urmărire informativă „Norma” a fost închis, deoarece „din materialele informative existente la dosar rezultă că obiectivul deși nu a renunțat la ideea necesității reconsiderării fostului cult greco-catolic, nu întreprinde acțiuni de niciun fel de natură să submineze securitatea statului, iar sub aspect patriotic este devotat.”¹⁹ Urma să fie supravegheat ca legătură în dosarul de urmărire informativă „Teodoru”, vizându-l pe episcopul auxiliar de Oradea, Iuliu Hirțea.²⁰ După decesul acestuia, la 20 iunie 1978, Coriolan Tămăian a devenit ordinariul diecezan al Episcopiei greco-catolice de Oradea.²¹

Incertitudinea referitoare la soarta Bisericii Greco-Catolice aflată în clandestinitate a generat numeroase tensiuni la nivelul ierarhiei unite, conturându-se trei direcții principale: continuarea liniei de rezistență și de neocolaborare cu autoritățile, susținută în principal de episcopul Ioan Dragomir; o atitudine de colaborare limitată cu regimul, promovată de episcopul Alexandru Todea; iar cea de-a treia soluție, agreată și susținută de autorități, milita pentru adoptarea ritului latin²², direcție promovată cu precădere de canonicul Coriolan Tămăian și părintele Silvestru Augustin Prunduș.²³

În anii de sfârșit ai deceniului opt, Coriolan Tămăian se gândea la diverse forme de revitalizare a cultului greco-catolic, una din variantele sale fiind descrisă într-o notă de analiză a Securității Bihor din 24 aprilie 1979:

„Din analiza informațiilor rezultă că obiectivul *Norma* [numele de cod al canonicului Tămăian – n.n.] urma să plece la Vatican unde să intre în contact cu o persoană competentă care să-i sugereze Papei Ioan Paul al II-lea următoarea cale de urmat pentru rezolvarea problemei greco-catolice din România: Papa să transmită pe anumite căi o dispoziție greco-catolicilor din țară să convoace un sinod provincial cu participarea masivă a clericilor greco-catolici. În cadrul acestui sinod, episcopilor să li se aducă un omagiu pentru ce au făcut în interesul Bisericii greco-catolice, după care aceștia să-și depună mandatele de ochii lumii. Acest moment ar urma să marcheze faptul că Biserica greco-catolică își încetează activitatea. În niciun caz să nu se considere dizolvată sau autodizolvată. În aceeași clipă în cadrul sinodului respectiv să se declare constituirea unui cult nou cu denumirea *Biserica Română Catholică*. Astfel constituită această biserică să informeze Papa și pe președintele României de măsura luată și că din momentul respectiv începe să se preocupe de stabilirea statutului noului cult.”²⁴

În cele din urmă, Coriolan Tămăian nu a reușit să-și prezinte planul la Vatican, deoarece autoritățile comuniste au considerat că acțiunea sa „ar aduce prejudicii intereselor statului nostru și [ar contribui] la revitalizarea clerului greco-catolic” și nu i-au aprobat plecarea din țară.²⁵

O scrisoare din 28 august 1980, adresată canonicului Tămăian de către episcopul Ioan Ploscaru exprimă starea de incertitudine și suspiciune existentă la nivelul clericilor greco-catolici aflați în clandestinitate. Următorul fragment din epistola ierarhului de Lugoj este extrem de sugestiv în această privință:

dumneavoastră sursa vă comunică că în ziua 6 decembrie l-a vizitat pe Dumitru Sălăgean din Lugoj care se află la Băile Felix în tratament. Am aflat de la el că Ioan Ploscaru este vizitat de organele M.A.I. ocazional, dar de la acesta nu a putut afla nimic din ce au discutat. Doar atâta a spus că pe Ploscaru aceste vizite nu-l neliniștesc câtuși de puțin, însă din cele discutate cu aceste organe, Ploscaru nu spune nimic” (*Ibidem*, vol. 12, f. 186).

¹⁸ *Ibidem*, ff. 326–328.

¹⁹ *Ibidem*, vol. 9, ff. 444–445.

²⁰ *Ibidem*, f. 445.

²¹ Birtz 2007, p. 129.

²² Un raport al Direcției I a Securității din 30 august 1989 menționează explicit implicarea autorităților în sprijinirea orientării latiniste: „Curentul moderat condus de Tămăian Coriolan, la care a aderat într-o oarecare măsură și preotul Prunduș Augustin din Cluj, care susține ideea adoptării ritului latin, a fost sprijinit de organele de securitate, întrucât se situează pe poziții ferme de combatere a iredentismului maghiar din Transilvania. Prin contactări periodice, membrii influenți ai acestui grup au fost încurajați să solicite efectuarea serviciului religios în limba română în bisericile maghiare” (Vasile 2003, p. 131).

²³ Birtz 2006, p. 33.

²⁴ A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, dosar 195457, vol. 14, ff. 3–3v.

²⁵ *Ibidem*, f. 3v.

„Regret că nu te-ai înțeles cu Alexandru [Todea]. Eu sunt pentru orice metodă judicioasă care să ne poată scoate din starea actuală. Dar pe mine să nu mă întrebe. Eu n-aș fi cu conștiința împăcată dacă din votul meu s-ar lua o hotărâre. La Cluj mi-a lăsat cineva o scrisoare în care propunea trecerea la ritul romano-catolic și îmi cerea să mă consult cu alții. Eu i-am răspuns că nu mă voi consulta cu nimeni pentru că eu nu văd în aceasta o soluție. Cine vrea să meargă la Biserica Romano-Catolică o poate face și acum. Satele ar rămâne tot cum sunt. Aceasta este marea noastră durere. Eu nu refuz nicio idee, mai ales pe acelea ce pornesc de la oameni de bună voință. Eu când discut cu Alexandru nu-l aflu deloc închis și intratabil. El a avut multe de suferit de când a venit Todericiu²⁶, a venit Securitatea la el, probabil că i-au pus și microfoane. Mie mi le-au pus de două ori. Cu atât mai bine. Dacă primești rândurile mele și vei merge la Roma să nu propui acolo soluții. Spui simplu ce gândește unul și altul. Până acum nu au fost lăsați decât cei care au fost într-un fel în serviciul Securității. Când cineva se duce în străinătate este deja un semn de întrebare. Știi că eu nu mă gândesc la tine. Cât privește trecerea la romano-catolici eu nu am niciun îndemn (inspirație) de Sus. Deci, nefiind profet, nu mă pot exprima. Nu am nicio revelație, deci nu sunt vizionar. Nu știu dacă o trecere ne-ar avantaja sau dezavantaja. De aceea tac. Însă discuțiile nu strică. Clerul nostru în majoritatea lui este pentru ritul oriental. Cel puțin acum. În trecut latinii au voit să fim un vicariat romano-catolic. Trebuie vizat sus și să vezi mare. Aceasta poate fi o deviză.”²⁷

În cursul anului 1980, Coriolan Tămâian a adresat numeroase solicitări conducerii Securității Bihor pentru a i se permite efectuarea unei vizite la Vatican. În cele din urmă, în urma aprobării venite de la București, la începutul lunii septembrie 1980, i s-a dat voie să plece.²⁸ Într-o notă informativă furnizată de sursa „Dinescu” la 27 ianuarie 1981 se găsesc câteva informații referitoare la această vizită: „Înainte de plecare, Tămâian a avut o convorbire cu reprezentanții Securității Statului din Oradea. Aceștia i-au pus problema completării parohiilor greco-catolice vacante din Statele Unite ale Americii, Franța și Germania. După ce a discutat problema cu autoritățile bisericești din Roma, s-a convenit să se dea burse de studii unor tineri trimiși din țară fără a fi *prelucrați* de Securitate, cum s-a exprimat Coriolan Tămâian într-un raport predat autorităților.”²⁹ În privința rezolvării situației cultului greco-catolic, Tămâian ar fi propus la Vatican următoarea formulă: „Credincioșii rămași fideli Bisericii Unite să fie îndrumați spre Bisericile romano-catolice, iar preoților romano-catolici să li să ceară să slujească în limba română.”³⁰

Profitând de lipsa din țară a lui Coriolan Tămâian, ofițerii Securității Bihor au pătruns în locuința sa pentru instalarea tehnicii operative necesare interceptării discuțiilor din apartament.³¹

În vara anului 1983, autoritățile i-au permis canonicului Coriolan Tămâian să efectueze o vizită în Statele Unite și în Europa Occidentală. Scopul principal al călătoriei era participarea la manifestările prilejuite de hirotonirea lui Vasile Pușcaș³², fostul său student de la Academia Teologică din Oradea ca episcop greco-catolic pentru românii din Statele Unite. La 6 februarie 1984, după revenirea în țară, canonicul

²⁶ Mircea Todericiu, preot greco-catolic din Statele Unite a propus la începutul deceniului nouă un proiect de compromis în relațiile dintre clericii uniți și stat. Pentru detalii, a se vedea Prunduș, Plăianu 1994, p. 135.

²⁷ A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, dosar 195457, vol. 16, f. 153.

²⁸ Într-o notă informativă din 14 februarie 1981 sunt descrise impresiile canonicului Coriolan Tămâian la revenirea în țară: „Între altele a relatat că în Occident este o abundență de alimente, nu există statul la rând, că în Franța poți să alegi din 200 de feluri de cașcaval, din care cauză poți să ai grijă mai bine de sănătatea pe care o ai, că poți să alegi și între diferite cărnuri fără grăsime. Legat de situația cultului greco-catolic a afirmat că deși acest cult nu este recunoscut ca și religie în R.S.R. în ultimul timp se constată o oarecare îngăduință” (*Ibidem*, vol. 12, f. 28).

²⁹ *Ibidem*, vol. 13, f. 25

³⁰ *Ibidem*, vol. 14., ff. 122–122v.

³¹ *Ibidem*, f. 17.

³² Părintele Vasile Pușcaș, născut la 13 septembrie 1915 la Aurora (Illinois) din părinți români imigranți, a urmat studiile teologice la Oradea și Roma. Din cauza celui de-al doilea război mondial a fost nevoit să părăsească Europa, finalizându-și studiile în Statele Unite. A fost hirotonit preot la 14 mai 1942, funcționând la parohia „Sf. Mucenic Gheorghe” din orașul natal. La 26 iunie 1983, Papa Ioan Paul al II-lea l-a consacrat episcop al Eparhiei Sfântu Gheorghe de Canton-Ohio (Prunduș, Plăianu 1994, p. 153).

Tămăian a descris pe larg impresiile sale acumulate în urma vizitei.³³ La finalul documentului, întocmit la solicitarea ofițerilor Centrului de Informații Externe, ierarhul unit a precizat extrem de clar punctul său de vedere referitor la legalizarea cultului greco-catolic: „Cât despre convingerile mele, acestea sunt cunoscute. Se știe că militez din toată inima pentru recunoașterea legală a Bisericii Române Unite cu Roma, căreia îi aparțin. Sunt convins că prin recunoașterea legală a Bisericii Române Unite, România s-ar bucura dintr-o dată de o deosebită considerație favorabilă din partea întregii lumi civilizate, în special din partea Scaunului Apostolic al Romei, mai ales că Vaticanul pe lângă puternica sa forță spirituală și culturală dispune și de belșugul izvoarelor încă neexplorate, referitoare la istoria neamului românesc. În concluzie, România nu câștigă nimic prin desființarea Bisericii Unite. În schimb, prin recunoașterea acestei biserici nu pierde nimic, ci dimpotrivă, câștigă totul, odată cu respectul lumii civilizate, a lumii culturale, a lumii spirituale.”³⁴

În urma numeroaselor demersuri și solicitări inițiate în ultimii ani, în mai 1984 autoritățile au permis ca într-o biserică catolică din Oradea să fie săvârșită pentru prima dată o slujbă romano-catolică în limba română. Coriolan Tămăian, inițiatorul și principalul susținător al acțiunii era extrem de mulțumit, după cum rezultă dintr-o notă a Securității din 25 mai 1984, în care sunt reproduse afirmațiile ierarhului unit:

„Duminica trecută, pe 13 mai, după multe discuții de ani și ani, în fine s-a ajuns să avem o liturghie în limba română în fiecare duminică și de sărbători în Biserica Capucinilor, destul de încăpătoare. Dacă împrejurările și frecvența credincioșilor vor cere, ne putem muta în altă biserică mai încăpătoare. Emoția a fost mare, participarea cât se poate de mare. Când am început *Cristos a Înviat*, lumea și-a scos batistele. Au venit și de la sate, care au aflat atunci, dimineața. Cred că pe viitor vom avea mulți, numai să nu se interpreteze ca o manifestație. Se pare că problema o rezolvă credincioșii simpli și nu teologii și deșteptii din străinătate, ori cei mari. Odată începută, treaba va merge. Că poporul nu face probleme din rit și nerit. Cum se va rezolva problema noastră, cine poate să o spună? Dacă prin practicarea îndelungată a ritului latin generațiile care vor vedea alte zile și vor hotărî altfel decât acum, ce putem face. Noi nu putem să le impunem gusturile noastre. «*Faceți tot posibilul să salvați și păstrați credința catolică, iar restul lăsați-l la o parte*», mi-a zis la plecarea din Roma, monseniorul Miroslav Marusin, secretarul Congregației Orientale, arhiepiscop ucrainean, cu biserica lui în aceeași soartă ca a noastră. Le-am spus-o alor noștri, dar pare că sunt insensibili.”³⁵

Această remarcă se referea la atitudinea episcopilor Ioan Dragomir³⁶ și Alexandru Todea, care se opuneau adoptării ritului latin, iar o discuție dintre Coriolan Tămăian și preotul Gheorghe Mangra, interceptată de Securitate la 25 septembrie 1985 este edificatoare în această privință:

„Todea și Dragomir au fost invitați de către Poggi [Luigi, emisarul Sfântului Scaun – n.n.] cu aprobarea guvernului la Alba Iulia. Poggi i-a chemat prin guvern, cu acordul guvernului și le-a spus: «*Care este punctul dvs. de vedere pentru a lămurii chestiunea greco-catolică cu guvernul. Dar, dvs. să știți un lucru: ceea ce cereți dvs. înapoi totul cum a fost nu se poate restabili. Din această cauză dvs. trebuie să înțelegeți lucrurile și vremurile și să aveți altă atitudine*». Când a auzit Dragomir lucrul ăsta l-a blestemat pe Poggi și l-a întrebat «*Cine te-a chemat aici?*» A spus că nu cedează nimic și s-a înfuriat. Atunci Poggi a spus: «*Eu v-am chemat, căci Sf. Părinte dorește ca prin dvs. să rezolve problema aceasta, dar așa nu se poate rezolva, fiindcă sunt lucruri care ne depășesc și pe noi și pe dvs. Și v-am chemat să ajungem la o înțelegere*». Dar ei nicicum nu au cedat. Atunci le-a mulțumit pentru bunăvoință și ei au plecat. De atunci cu ei nu s-a mai

³³ Documentul se găsește în A.C. N.S.A.S., Fond Informativ, dosar 195457, vol. 12, ff. 124–127v.

³⁴ *Ibidem*, ff. 127–127v.

³⁵ *Ibidem*, f. 320.

³⁶ Datorită atitudinii sale de susținere necondiționată a adoptării ritului latin, episcopul Ioan Dragomir l-a numit în repetate rânduri pe canonicul Coriolan Tămăian drept „groparul Bisericii Greco-Catolice” (*Ibidem*, vol. 7, f. 506).

discutat niciodată problema aceasta. Că atunci i-a chemat să împace și pe unul și pe altul și să iasă din catacombe. Dar ei au vrut ori tot, ori nimic.”³⁷

Oficierea slujbelor romano-catolice în limba română a generat la Oradea o stare de neliniște în rândul conducerii Episcopiei Ortodoxe, cauzată de teama pierderii foștilor credincioși greco-catolici. Îngrijorarea ierarhilor ortodocși rezultă clar dintr-o scrisoare din 16 iunie 1984, expediată de episcopul Vasile Coman, Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române, Iustin Moisescu:

„Cu firească dragoste vă aducem la cunoștință unele acțiuni ale aderenților fostei Biserici greco-catolice nereveniți la ortodoxie sau din partea unor reveniți care desfășoară o activitate prozelitistă catolică. În data de 27 mai a.c. s-a săvârșit pentru prima dată în Oradea, Missa romano-catolică în limba română într-o fostă mănăstire. Serviciul religios a fost oficiat de către vicarul romano-catolic din Oradea, Dascăl Ștefan. După informații la acest serviciu religios au participat între 200–300 persoane. Oficierea acestui serviciu a fost motivat de faptul că există români romano-catolici din Moldova, angajați la întreprinderile din Oradea. Realitatea este că dintre participanți doar 10% fac parte dintre aceștia, restul de 90% sunt foști greco-catolici nereveniți sau dintre cei care până la acea dată au participat la slujbele ortodoxe. Cel care a făcut multă propagandă pentru aceasta și mobilizare pentru participare la această slujbă este fostul rector al Academiei greco-catolice, dr. Tămâian Coriolan împreună cu câțiva preoți greco-catolici nereveniți. Tămâian a declarat că aceasta este numai începutul și că va urma recunoașterea definitivă a fostei Biserici greco-catolice. Faptul acesta a dat naștere la o discuție destul de vie între credincioși, dintre care unii aprobă gestul lor, iar alții îl dezaprobă. Oricum, considerăm această acțiune ca un nou *cal troian* în mijlocul credincioșilor de pe aceste meleaguri care în majoritate considerau închisă problema reîntregirii și participau la slujbele Bisericii noastre ortodoxe.”³⁸

După aprobarea oficierii liturghiei latine în limba română, susținătorii acestei orientări își puneau problema cum va arăta viitoarea organizare a cultului. Respingând din start ideea subordonării față de ierarhia catolică maghiară din Transilvania, reprezentanții curentului latinist doreau să se ajungă la o conducere românească în cazul catolicilor români din Transilvania, acceptând ca variantă tranzitorie subordonarea față de episcopia de Iași sau București. O scrisoare din 1 iulie 1984, trimisă canonicului Coriolan Tămâian de părintele Tertulian Langa din Cluj, din care reproducem câteva fragmente, este sugestivă în această privință:

„În sfârșit, s-a ajuns și la noi [la Cluj – n.n.] să avem voie să ne rugăm public pe românește. În ziua de 17 iunie, în Biserica Piaristilor s-a celebrat prima liturghie în limba română. Spiritual și confesional vorbind nu are o importanță prea mare pentru că în relația cu Dumnezeu mă pot ruga tot atât de bine italienește, franțuzește, englezește sau ungurește ca și românește. El mă înțelege și mie îmi stă la îndemână, dar din punct de vedere național și politic nu îmi este indiferent în ce limbă mă rog. Ca român m-am simțit palmuit când în biserica din centru, un turist italian m-a întrebat dacă în România toți catolicii sunt maghiari. Ce puteam răspunde? Ce aș fi putut să fac să înțeleagă că deși majoritatea credincioșilor din biserică sunt români, lor nu le este îngăduit să se roage românește. Cum i-aș fi putut lămuri împrejurările speciale care au impus pentru unii români obligația ca rugăciunea lor publică să se facă pe ungurește, nemțește sau în orice altă limbă, numai românește nu. Mi-ar fi trebuit prea mult timp ca să explic și să-l fac să înțeleagă absurdul acestei situații atât de dăunătoare și potrivnică relațiilor sociale de la noi. (...) Ca român, sunt fericit că în sfârșit, factorul de răspundere din stat, a făcut un act de dreptate socială și de reparație națională, dar trebuie să mărturisesc convingerea că aceasta nu poate fi decât un început și nici decum o soluție definitivă, căci ar fi prea dureros și dezolant, deznădăjduitor pentru noi românii ardeleni oprimați de unguri timp de un mileniu, să fim împinși de autoritatea românească să ne subordonăm

³⁷ *Ibidem*, vol. 12, f. 145.

³⁸ *Ibidem*, f. 91.

credința jurisdicției maghiare din Transilvania. Căci dacă acordarea dreptului de a ne ruga pe românește este un act de dreptate națională, el nu trebuie să se soldeze cu o anomalie politică și socială, cea ca românii să nu aibă dreptul la o conducere românească a bisericii lor și să fie obligați să se supună autorității maghiare. (...) Pentru toate aceste motive și creditând înțelepciunea și patriotismul conducerii de stat, sunt convins că pasul următor va trebui să fie separația competențelor, adică instituirea unei ierarhii românești pentru catolicii români din Transilvania. Ca bază tranzitorie s-ar putea preconiza trecerea noastră sub jurisdicția episcopiei de Iași sau a celei de București cu un vicar pentru Transilvania, căci în aceste episcopii se vorbește și se trăiește românește. Finalul însă, în mod inevitabil va trebui să fie instituirea unei ierarhii românești în Transilvania lucru care cu siguranță ar fi acceptat și de Sfântul Scaun.³⁹

Într-o sinteză a Securității Bihor din 8 decembrie 1986 se face referire la punctul de vedere al canonicului Tămăian în problema adoptării ritului latin: „Obiectivul s-a dovedit a fi susținătorul acestei idei și mediator între foștii clerici care aveau păreri diferite. În mai multe rânduri a contactat episcopii clandestini și preoții greco-catolici nereveniți ori hirotoniți în secret, exercitând asupra lor influență pentru a renunța la activitatea clandestină și să se încadreze la cultul romano-catolic. La data de 13 mai 1984, obiectivul a inițiat pentru prima dată la Biserica Capucinilor din Oradea slujbe de rit romano-catolic în limba română declarându-se mulțumit de modul de desfășurare a acestora, insistând în continuare pe lângă ceilalți episcopi clandestini să acționeze pentru participarea la ritul latin, considerând că această soluție dă posibilitatea ca într-un viitor apropiat în Transilvania să se creeze parohii românești romano-catolice, conduse de preoți români locali ori aduși din Moldova, care nu vor mai fi sub jurisdicția episcopiei de Alba Iulia. Obiectivul consideră că această soluție are un caracter național deoarece ar da o ripostă activității naționalist irendentiste desfășurate de clerul romano-catolic maghiar din această zonă a țării.⁴⁰ La mijlocul deceniului nouă, canonicul Tămăian era convins că adoptarea ritului latin reprezenta „o tactică de salvare și menținere până la o situație favorabilă, când se va putea reface cultul.⁴¹ De altfel, într-o discuție purtată cu un emisar al Vaticanului la 30 septembrie 1986, Tămăian a precizat că „nu intenționăm să ne schimbăm cultul: trebuie la ora actuală adoptată problema menținerii sau nu a cultului catolic, să fim catolici.⁴²

De-a lungul deceniului nouă, autoritățile de la București au încurajat integrarea credincioșilor greco-catolici în cadrul unei așa-numite Biserici Catolice românești, lucru confirmat și de generalul de securitate Nicolae Pleșiță: „Am discutat cu Ștefan Andrei, ministrul de Externe, să-l convingă pe Ceaușescu să le contrapunem maghiarilor o Biserică Romano-Catolică românească. Cu ocazia asta, rezolvăm și problema greco-catolicilor. (...) Papa insistă pentru legalizarea Bisericii Greco-Catolice. Tergiversăm mereu pentru a-i oferi o Biserică Catolică a românilor.⁴³ Cercetătorul clujean Mircea Remus Birtz menționează câteva din succesele pe care regimul comunist le-ar fi obținut în urma adoptării ritului latin de către Biserica Română Unită, cu acordul tacit al Vaticanului: „O îndatorare sporită a B[isericii] O[rto]doxe] R[omâne] prin înlăturarea concurentului clandestin; o cuvenită îndebitare a ierarhiei catolice române; un succes diplomatic extern, împărțit cu Sf. Scaun, finalizat printr-un agreement diplomatic, poate chiar a unui eventual concordat; exacerbarea conflictelor etnice româno-maghiare, excelent pretext pentru ulterioare diversiuni; erodarea bastioanelor culturale și spirituale ale minorităților, mai ales cea maghiară; disensiunile intra-catolice, de valorificat convenabil ulterior.⁴⁴

Având acordul autorităților⁴⁵, în luna decembrie 1985, canonicul Coriolan Tămăian a efectuat o vizită la Vatican pentru a discuta problema reglementării cultului greco-catolic, dar și pentru a afla poziția Sfântului

³⁹ *Ibidem*, ff. 163; 169v–170.

⁴⁰ *Ibidem*, vol. 15, f. 5.

⁴¹ *Ibidem*, vol. 12, f. 33.

⁴² *Ibidem*, ff. 137–137v.

⁴³ Vasile 2004, p. 158.

⁴⁴ Birtz 2007, p. 129.

⁴⁵ Într-o notă a Securității Bihor din 28 decembrie 1985 se menționa că înainte a de pleca din țară, Coriolan Tămăian a fost contactat de Securitate „în scopul influențării sale pozitive în vederea prezentării realităților existente în țara noastră cu ocazia vizitei pe care o va face la Vatican” (A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, dosar 195457, vol. 12, ff. 4–4v).

Scaun față de numirile unilaterale de ierarhi făcute de episcopul Ioan Dragomir.⁴⁶ La 5 decembrie 1985, ofițerii Centrului de Informații Externe informau conducerea Securității Bihor despre „intenția lui Coriolan Tămâian de a scoate din țară o scrisoare semnată de Alexandru Todea, Ioan Ploscaru și Silvestru Prunduș prin care să comunice Vaticanului condamnarea canonică a preotului Emil Riti din Cluj ca uzurpator al ierarhiei greco-catolice.”⁴⁷ Pentru a împiedica intenția lui Tămâian, la 11 decembrie, maiorul Dumitru Ogășanu, șeful Securității Bihor a solicitat conducerii vămii de la Punctul de Control și Trecere a Frontierei Episcopia Bihor să efectueze în cazul lui Coriolan Tămâian „un control amănunțit, întrucât acesta intenționează să scoată unele scrisori și documente cu conținut religios pe care dorește să le ducă la Vatican.”⁴⁸

Aspectele esențiale ale vizitei canonicului Tămâian în Occident au fost descrise într-un raport redactat de maiorul Petru Toie din cadrul Serviciului I al Securității Bihor la 19 martie 1986:

„La Roma a discutat cu cardinalul Del Mestri, care se ocupă de problemele orientale. I-a prezentat acestuia memoriul pe care l-a dus, semnat de episcopii greco-catolici⁴⁹. S-a primit răspuns că Roma nu are cunoștință de hirotonire de episcopi greco-catolici și nu recunoaște asemenea hirotonire făcută fără consimțământul autorităților române. De asemenea, s-a confirmat că [Emil] Riti de la Cluj nu a fost primit de Papă la Roma, ci a participat doar la o primire colectivă care a avut loc cu ocazia prezenței acestuia la Roma. Nu s-a primit nimic în scris ca răspuns, pentru că s-a afirmat că acestea sunt probleme interne ale Bisericii greco-catolice, pe care singură trebuie să le rezolve. La München, Tămâian Coriolan l-a vizitat pe preotul Bârlea Octavian. A avut cu acesta o discuție contradictorie, în sensul că aceasta se menține pe poziția că Biserica Greco-Catolică trebuie să se mențină în clandestinitate, până ce va fi recunoscută oficial. El nu acceptă ceea ce se face acum în țară, respectiv slujbele române în Bisericile romano-catolice maghiare, că acest lucru ar însemna o înjosire, chiar o maghiarizare a greco-catolicilor, pe care el nu o acceptă⁵⁰. Tămâian i-a solicitat ca în emisiunile la care participă să nu mai facă referiri la Biserica greco-catolică pentru că îndemnul lui derutează credincioșii. Tămâian s-a arătat mulțumit de faptul că Roma nu are nici un amestec în hirotonirea celor trei episcopi făcută de Dragomir, întrucât acest lucru aduce prejudicii greco-catolicilor și ar putea determina măsuri de constrângere din partea autorităților de stat.”⁵¹

Câteva referiri privitoare la vizita lui Coriolan Tămâian la Vatican există și într-o notă a Securității Bihor din 8 decembrie 1986: „În anul 1985, *Norma* a efectuat o călătorie în străinătate pentru a verifica dacă Vaticanul a confirmat consacrarea lui Riti Emil din Cluj și a altor două elemente din București ca episcopi clandestini, hirotoniți de Dragomir de la Baia Mare. Cu această ocazie, *Norma* și-a propus rezolvarea următoarelor obiective: obținerea acordului Romei pentru laicizarea episcopilor clandestini, stabilindu-se ca să se rămână la convenția avută cu Luigi Poggi în sensul că, atât timp cât există episcopi greco-catolici în viață nu se vor hirotoni noi episcopi. A doua problemă discutată a fost trimiterea unor tineri proveniți din familii greco-catolice pentru studii teologice la Roma, primind încuviințarea că se poate trimite, dar numai cu acordul autorităților, astfel existând o cale legală. A treia problemă au fost ajutoarele trimise de la Caritas.”⁵²

⁴⁶ Episcopul Ioan Dragomir a consacrat în deceniul nouă trei episcopi clandestini pentru eparhiile de Cluj-Gherla (Emil Riti), Maramureș (Octavian Cristian) și București (Justin Ștefan Paven). Acțiunea lui Dragomir a stârnit nemulțumirea celorlalți episcopi uniți (Alexandru Todea, Ioan Cherteș și Ioan Ploscaru), care au considerat numirile făcute de episcopul Dragomir drept o acțiune unilaterală, săvârșită fără respectarea canoanelor Bisericii Catolice (Vasile 2003, p. 305).

⁴⁷ A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, dosar 195457, vol. 12, ff. 14–15.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 143.

⁴⁹ Scrisoarea era un document acuzator la adresa ierarhilor consacrați de episcopul Dragomir, fiind redactată la Reghin în 10 octombrie 1985 și semnată de episcopii Alexandru Todea și Ioan Ploscaru, canonicul Coriolan Tămâian și de părintele Silvestru Augustin Prunduș. Copia scrisorii a fost publicată în Birtz 2006, pp. 137–141.

⁵⁰ Monseniorul Octavian Bârlea, conducătorul Misiunii Române Unite din Germania a respins cu fermitate ideea adoptării ritului latin, desfășurând în Occident o susținută campanie de presă în această direcție (*Ibidem*, p. 36).

⁵¹ A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, dosar 195457, vol. 12, ff. 140–141.

⁵² *Ibidem*, vol. 15, ff. 6–6v.

Faptul că anumiți reprezentanți ai Bisericii Greco-Catolice puteau călători în Occident evidenția o schimbare de atitudine a regimului față de problema unită, dar întreținea permanent o stare de suspiciune, întrucât acești „mesageri” beneficiau de un statut oarecum aparte, în condițiile în care cetățenii obișnuiți nu puteau călători liber nici măcar în statele socialiste.⁵³ Acuzat de episcopul Ioan Dragomir că ar fi agentul Securității⁵⁴, canonicul Coriolan Tămăian a răspuns ierarhului de Maramureș prin intermediul informatorului „Puiu Vasile”⁵⁵ că a fost trimis la Roma „cu scopul să rezolve situația catolicismului din țară, de autorități și chiar de șeful statului și a făcut tot ce i-a stat în putință, intervenind la Papă să sprijine problema catolică din țară în mod real în condițiile actuale, iar toți cei care au fost la Roma și-au făcut pe deplin datoria față de cultul catolic și față de țară.”⁵⁶ O stare de suspiciune față de reprezentanții clerului unit care primeau îngăduința autorităților de a vizita Sfântul Scaun exista și în rândul interlocutorilor de la Vatican. Precizarea făcută în septembrie 1986 de monseniorul Pamfil Cârnațiu de la Secretariatul de Stat al Vaticanului unui astfel de „mesager”, în realitate informatorul Securității cu numele de cod „Vasilescu” este sugestivă: „Știți că Tămăian este foarte des vizitat de Securitate? Știți că, colaborează cu ei? Știți, de asemenea, că alți preoți ca Deliman⁵⁷, care vin de câte două ori pe an în Occident și stau cu lunile, sunt de fapt agenții Securității? Noi știm și îi primim, discutăm cu ei, dar avem rezerve asupra a tot ce spun.”⁵⁸

În a doua jumătate a deceniului nouă, Securitatea l-a utilizat pe canonicul Coriolan Tămăian în cadrul unor operațiuni complexe ce vizau întreținerea disensiunilor în cadrul clerului unit, cu scopul de a slăbi coeziunea cultului.⁵⁹ O notă de analiză din 16 ianuarie 1987, semnată de colonelul Constantin Pleșea, șeful Direcției I și de lt. col. Aurel Zapodean, șeful Serviciului IV din cadrul Departamentului Securității Statului descrie modul de acțiune al ofițerilor poliției politice în cazul ierarhului greco-catolic:

„Din analiza materialelor existente în dosar, rezultă că în acest caz s-a acționat bine, sarcinile stabilite fiind realizate în mare parte. De asemenea, apreciem modul în care s-a acționat pentru folosirea lui *Norma* [numele de cod al canonicului Tămăian – n.n.] în crearea de disensiuni în rândul clerului clandestin, precum și atragerea sa în activități de combatere și demascare a acțiunilor dușmănoase ale lui Bârlea Octavian⁶⁰ din R. F. Germania, mai ales cele difuzate în cadrul emisiunilor postului de radio *Europa Liberă*. Este necesar ca în cadrul urmăririi informative să se urmărească diminuarea influenței lui *Norma* în rândul credincioșilor din zonă și folosirea lui în acțiuni combinate de dezinformare, derută și descurajare, pentru a se abține de la eventuale activități de natură să incite credincioșii la

⁵³ Birtz 2007, p. 132.

⁵⁴ Într-o notă a Inspectoratului Județean de Securitate Maramureș trimisă Securității Bihor se menționa că „Dragomir Ioan îl consideră pe [Coriolan Tămăian] din Oradea ca fiind omul Securității din moment ce a reușit să meargă a treia oară la Roma și nu poate avea încredere în el, deoarece este om cu două fețe, ce slujește duble interese” (A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, dosar 195457, vol. 12, f. 26).

⁵⁵ Cercetătorul clujean Mircea Remus Birtz îl identifică pe informatorul „Puiu Vasile” ca fiind preotul Vasile Mare, devenit după 1990, protopop greco-catolic de București (Birtz 2006, p. 37).

⁵⁶ A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, dosar 3560, vol. 8, ff. 245–246.

⁵⁷ Oficialul Vaticanului se referă la părintele Ioan Deliman, fostul protopop greco-catolic de Arad, recrutat de Securitate ca informator la 11 iunie 1974, cu numele de cod „Dinescu”. Conform rapoartelor Securității, Ioan Deliman a furnizat „materiale informative cu privire la foștii preoți sau episcopi greco-catolici, prezentând date concrete despre activitatea clandestină a unora dintre aceștia”. În deceniile 8–9 a fost utilizat de Securitate cu sarcini informative în Occident, fiind recompensat financiar pentru serviciile sale (*Idem*, Fond Serviciul de Informații Externe, dosar 43556, f. 27).

⁵⁸ *Idem*, Fond Documentar, dosar 69, vol. 10, f. 91v.

⁵⁹ Într-un document referitor la evoluția Bisericii Greco-Catolice din România în perioada clandestinității, părintele Emil Riti din Cluj îl caracterizează astfel pe canonicul Tămăian: „Unul din cei mai intransigenți în exacerbarea conflictelor s-a dovedit a fi Coriolan Tămăian, ordinaru substituit la Oradea; acesta era un adept convins al integrării în ritul latin. Mai mult, se pare că fusese racolat de timpuriu de Securitate, având și misiunea de a raporta despre starea colegilor lui eclesiastici din celulă, la Sighet. Iuliu Hirțea a fost anchetat și inculpat prin 1969–1970, fiind trădat de Tămăian. Umbra lui, maiorul Takács, i-a mărturisit că Tămăian este omul lor. Tămăian era adânc implicat și cu ajutoarele Caritas, dovedind un real talent financiar, folosindu-le în atingerea scopurilor proprii. Ioan Dragomir nu-l putea suporta” (Birtz 2006, p. 24).

⁶⁰ Deși, documentele Securității trebuie privite cu mult simț critic, se pare că în a doua jumătate a deceniului nouă relațiile dintre canonicul Coriolan Tămăian și monseniorul Octavian Bârlea s-au deteriorat în mod considerabil.

nesupunere față de legile țării, ori așa-zis revendicative, privind situația fostului cult greco-catolic. De asemenea, în cadrul contactelor ce vor fi realizate de către ofițerul de securitate, să se aibă în vedere și posibilitatea determinării lui *Norma* să acționeze pentru compromiterea și discreditarea episcopilor clandestini⁶¹ și izolarea lor față de credincioșii care acceptă în prezent practicarea ritului latin. În acest sens, cu mult tact, să fie exploataată poziția sa prezentă și determinat să înțeleagă că în condițiile actuale nu se întrevide nicio speranță pentru legalizarea fostului cult.”⁶²

Deși, în anii de sfârșit ai regimului comunist era vizibilă o toleranță a autorităților față de activitatea unită din clandestinitate, nu există dovezi concrete că oficialii de la București ar fi luat vreodată în serios problema unei eventuale legalizări a Bisericii Greco-Catolice.⁶³

Coriolan Tămâian era contactat periodic de ofițerii Securității Bihor pe care îi informa⁶⁴ despre vizitele primite și conținutul discuțiilor avute cu diverse persoane din țară sau străinătate. Pe baza informațiilor verbale furnizate de Tămâian, ofițerii poliției politice întocmeau rapoarte în care erau reproduse afirmațiile ierarhului unit. Confruntând datele furnizate de Tămâian cu transcrierea înregistrărilor realizate în locuința sa, securiștii au ajuns la concluzia că acesta era sincer în relațiile cu ei, oferindu-le informații veridice, confirmate de interceptările audio⁶⁵.

O notă de analiză din 6 august 1988, aprobată de colonelul Gheorghe Rațiu, șeful Direcției I a Securității a sintetizat aspectele esențiale ale activității canonicului Coriolan Tămâian în problema clandestinității greco-catolice:

„Ca urmare a urmăririi informative întreprinse asupra obiectivului *Norma* rezultă că acesta continuă să aibă un rol de conducere în clandestinitatea greco-catolică fiind preocupat de rezolvarea situației fostului cult. Deși este în vârstă de 83 ani, continuă să fie activ în ceea ce privește organizarea și conducerea activității clandestine acționând în următoarele direcții: menține contacte permanente cu celelalte vârfuri ale clandestinității greco-catolice, considerând că disensiunile existente nu pot duce decât la slăbirea influenței cultului; apreciază că în actuala conjunctură, recunoașterea de către stat în sensul unei legalizări a cultului este puțin probabilă, dar este un câștig faptul că autoritățile nu mai întreprind măsuri represive împotriva credincioșilor și clerului; consideră că greco-catolicii trebuie să adopte o poziție realistă în sensul de a se integra în Biserica romano-catolică română, subordonându-se Episcopiei de București și acceptând slujba în limba română⁶⁶. În această privință este în total dezacord cu opiniile și concepțiile lui Todea Alexandru, pe care îl apreciază ca fiind depășit de evenimente⁶⁷; este preocupat de asigurarea continuității cultului greco-catolic prin pregătirea unor elemente tinere

⁶¹ Istoricul Cristian Vasile considera că autoritățile preferau un dialog cu gruparea reprezentată de episcopul Alexandru Todea, în detrimentul episcopilor numiți de Ioan Dragomir, considerați drept „dizidenți extremiști” și „fanatici”. Alexandru Todea s-a menținut pe linia acțiunii petiționare, fără să pledeze pentru forme publice de protest anticomuniste, însă radicalismul unor persoane din gruparea adversă îngrijora oficialitățile de teama reeditării acțiunilor publice protestatate din vara anului 1956 (Vasile 2003, pp. 307–308).

⁶² A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, dosar 195457, vol. 15, ff. 4–4v.

⁶³ Vasile 2003, p. 274.

⁶⁴ Părintele Silvestru Augustin Prunduș a notat în amintirile sale un episod petrecut în luna martie 1984, în care Tămâian este acuzat că ar fi informat autoritățile despre întâlnirea credincioșilor greco-catolici din Baia Mare, ținută în casa părintelui Gheorghe Marian (Birtz 2006, pp. 49; 95).

⁶⁵ A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, dosar 195457, vol. 18, f. 12.

⁶⁶ Într-o notă informativă din 6 februarie 1989, sursa „Petru” amintind de poziția canonicului Tămâian în favoarea ritului latin, preciza: „În ce privește pe Tămâian, întrebând asupra poziției sale ca sprijinitor al ritului latin într-o Biserică catolică maghiară, în contradicție cu aderenții tradiționaliști ai ritului oriental, din țară și din străinătate, pare că se frământă sufletește, dar a răspuns evaziv: «Nu avem altă cale de a ne manifesta»” (*Ibidem*, f. 19).

⁶⁷ Atitudinea episcopului Alexandru Todea privitoare la soarta Bisericii Greco-Catolice rezultă foarte clar dintr-o notă a Securității Mureș din 7 iunie 1984 în care se amintea de nemulțumirea părintelui Silvestru Augustin Prunduș deoarece „a avut din nou o discuție cu Todea Alexandru privind tactica pe care trebuie să o adopte Biserica greco-catolică pentru viitor, iar Todea a rămas același încăpățânat și nu admite altceva decât ceea ce a hotărât: refacerea Bisericii greco-catolice, așa cum a fost înainte de 1948” (*Idem*, dosar 3470, vol. 5 f. 44).

care să devină preoți, organizând în acest sens un curs clandestin de instruire la Oradea. O parte din acești tineri urmează să fie trimiși la Vatican pentru a-și desăvârși pregătirea teologică și a înlocui în viitor cadrele de conducere din țară și străinătate⁶⁸; este în dezacord cu atitudinea manifestată de Cosma Gheorghe din Franța, Bârlea Octavian din R.F.G. și Rațiu Alexandru⁶⁹ din S.U.A., apreciind că aceștia s-au angajat în acțiuni politice și nu pot fi purtătorii de cuvânt ai Bisericii greco-catolice din România. Deciziile majore privind cultul greco-catolic și situația lui în viitor nu vor putea fi luate în România decât cu acordul conducerii statului nostru; își manifestă îngrijorarea față de întărirea spiritului maghiar în Transilvania, considerând că Biserica romano-catolică maghiară proliferază idei naționalist-iredentiste, iar în acest domeniu greco-catolicii trebuie să fie mult mai activi pentru a combate și diminua influența acestora.”⁷⁰

La finalul documentului erau propuse câteva măsuri ce urmau să fie aplicate în cadrul acțiunii de urmărire informativă: „Se va acționa în direcția influențării pozitive, a atragerii și dirijării prin măsuri combinate a lui *Norma* și a grupului său în acțiuni menite să combată elementele naționalist-iredentiste maghiare din Transilvania⁷¹. Se va ține seama de faptul că *Norma* se situează pe poziția cea mai realistă privind soluționarea situației Bisericii greco-catolice, motiv pentru care acesta va fi contactat periodic în scopul exploatarei informative și influențării pozitive. Cu acest prilej se va stabili scopul deplasărilor pe care le face în țară, contactele pe care le are cu vârfurile greco și romano catolice precum și mijloacele pe care intenționează să le utilizeze pentru reducerea influenței grupurilor adverse.”⁷² Prin contactarea periodică a canonicului Tămăian, ofițerii Securității Bihor urmăreau atât „exploatarea informativă”, adică obținerea unor date despre activitatea clandestină greco-catolică, dar și „influențarea pozitivă” în direcția dorită de autorități, care sperau că această orientare se va regăsi, prin intermediul lui Tămăian și în anumite decizii ale Corului Episcopal, ce reunea ierarhii Bisericii Unite din România⁷³.

Cercetătorul și teologul clujean Mircea Remus Birtz observa că în România deceniului nouă „singura instituție a statului dispusă să asculte doleanțele greco-catolice, valorificându-le în scopuri convenabile regimului a fost Departamentul Securității Statului. Printr-o atitudine amabilă, ce nu mai amintea de anchetele anilor 1948–1970, ofițerii delegați cu investigarea și analiza problemei greco-catolice au reușit să afle un cumul de date greu accesibil în alte condiții și să influențeze politica bisericească a multor ordinari diecezani.”⁷⁴ Pe această linie s-au situat și demersurile canonicului Coriolan Tămăian, iar contactele sale cu ofițerii Securității Bihor trebuie văzute în acest registru. De altfel, această orientare se regăsește în relațiile dintre o parte a ierarhilor Bisericii Greco-Catolice și Securitate în ultimul deceniu al regimului comunist, cazul episcopului Alexandru Todea fiind extrem de sugestiv.⁷⁵

În toată această perioadă, canonicul Coriolan Tămăian a fost permanent urmărit de Securitate, de multe ori fiind încadrat, concomitent, pe mai multe linii informative. În planurile de măsuri elaborate

⁶⁸ În privința persoanelor care urmau să fie trimise pentru studiu la Roma, Securitatea avea în vedere „identificarea tinerilor aflați în pregătire pentru a fi hirotonisiți ca preoți și a celor selecționați pentru a fi trimiși să-și desăvârșesc studiile teologice la Roma, în scopul verificării, contactării și de la caz la caz a pregătirii lor contrainformative” (*Idem*, dosar 195457, vol. 18, f. 12)

⁶⁹ În planul de măsuri al Securității Bihor pentru anul 1988 se prevedea, în cadrul dosarului de urmărire informativă al canonicului Tămăian, influențarea acestuia pentru a trimite o scrisoare părintelui Alexandru Rațiu din Statele Unite „prin care să-l atenționeze asupra faptului că acțiunile sale nu sunt agreeate de către vârfurile clerului greco-catolic din România și că aduc deservicii credincioșilor” (*Ibidem*)

⁷⁰ *Ibidem*, vol. 17, ff. 10–11.

⁷¹ La mijlocul deceniului nouă, în contextul tensiunilor existente în cadrul relațiilor româno-maghiare, Securitatea a solicitat unor ierarhi uniți, în special intelectualilor, să contribuie cu lucrări și studii la propaganda oficială antimaghiară, rolul lor fiind de a evidenția persecuțiile antiromânești din Transilvania, dar și promovarea tezei continuității românilor la nordul Dunării (Vasile 2003, pp. 295–296).

⁷² A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, dosar 195457, vol. 17, f. 11.

⁷³ *Ibidem*, vol. 18, f. 12.

⁷⁴ Birtz 2007, pp. 129–130.

⁷⁵ A.C.N.S.A.S., Fond Documentar, dosar 69, vol. 1, ff. 111–117; Detalii la Dobeș 2009, pp. 310–322.

de ofițerii Securității Bihor se prevedea în cazul ierarhului unit, pe lângă dirijarea în jurul său a diverșilor informatori, exploatarea „cu operativitate a informațiilor obținute prin mijloace T.O.”, folosirea filajului „în vederea identificării unor legături ale obiectivului și anturajului său”, interceptarea corespondenței interne și externe, precum și „semnalarea deplasărilor efectuate de obiectiv pe raza altor județe.”⁷⁶

În februarie 1989, Coriolan Tămâian a suferit un accident vascular cerebral care l-a imobilizat la pat. Cu toate acestea, Securitatea a continuat să-l urmărească pentru „a cunoaște intențiile sale de viitor”⁷⁷, la domiciliul său fiind trimiși periodic diverși informatori.

Un raport din 18 mai 1989, semnat de lt. maj. Florian Fetea din cadrul Serviciului I al Securității Bihor preciza că la nivelul conducerii județene a fost analizat „stadiul muncii informativ-operative” în dosarul de urmărire informativă a fostului ierarh unit, luându-se hotărârea „de a acționa în vederea influențării obiectivului pentru a lăsa succesor un fost greco-catolic aflat sub influența noastră [a Securității – n.n.], iar în acest sens se va hotărî care este cel mai bun urmaș a lui *Norma*.”⁷⁸ Privind din perspectiva acestui document, preotul Vasile Hossu, devenit ordinariu diecezan după accidentul vascular al canonicului Tămâian din februarie 1989, iar la 13 martie 1990, numit episcop greco-catolic de Oradea⁷⁹, se încadra perfect în tipologia gândită de Securitate pentru succesorul lui Tămâian. Hirotonit preot de episcopul Ioan Suciuc în anul 1945, după interzicerea Bisericii Greco-Catolice în 1948, a devenit profesor, activând la Traniș, o localitate de munte din Valea Drăganului. În 1952 a fost arestat, condamnat la zece ani de închisoare, fiind eliberat după doi ani. A revenit la Traniș, continuând să lucreze în învățământ. După pensionare, la mijlocul deceniului nouă, Vasile Hossu s-a stabilit în Oradea, devenind colaborator al Securității cu numele de cod „Vasilache”⁸⁰. Cu prilejul recrutării sale, realizată de maiorul Petru Toie din cadrul Serviciului I al Securității Bihor la 19 martie 1986, s-a angajat că „va relua discuțiile cu Tămâian și va informa despre toate problemele pe care le va afla”, arătându-se „foarte mulțumit că a reușit să-și contracteze locuința în blocul pensionarilor și în acest fel să se mute de la Sânmartin în Oradea, mulțumindu-ne [Securității – n.n.] pentru ajutorul care i l-am dat în acest scop.”⁸¹

O notă informativă din 15 iunie 1989, furnizată de sursa „B” descrie starea de sănătate extrem de precară a canonicului Tămâian, autorul relației considerând că există șanse minime de recuperare: „Am vizitat la domiciliu pe preotul Coriolan Tămâian. Era la pat bolnav. Foarte greu se poate vorbi cu el, deoarece are tulburări în vorbire. Prea puțin se poate înțelege din ceea ce spune. Urma să vină un profesor de gimnastică pentru mână și picior, ambele paralizate. După starea în care se afla se poate spune că prea puțin va fi recuperabil.”⁸²

Cu toate acestea, o notă de analiză din 12 august 1989, aprobată de șeful Securității Bihor, colonelul Dumitru Ogășanu conținea câteva măsuri ce urmau a fi întreprinse în cadrul dosarului său de urmărire:

„Informațiile obținute de la analiza anterioară și până în prezent atestă faptul că obiectivul *Norma*, deși bolnav la pat suferind de paralizie parțială dreaptă, continuă să polarizeze în jurul său toate elementele de vârf din clandestinitatea greco-catolică. De asemenea, se constată că în prezent sub îndrumarea lui Tămâian elementele de vârf greco-catolice continuă să acționeze în sensul perpetuării fostului cult atrăgând la activități specifice elemente tinere autohtone cu pregătire medie ori superioară. Astfel au fost identificați un număr de opt elemente pe raza județului Bihor și Sălaj, fiind pregătiți din punct de vedere teologic cu scopul de a fi trimiși la studii la Roma. Având în vedere evoluția situației operative pentru viitor vom întreprinde următoarele măsuri: dirijarea surselor *Claudiu* și *Tomescu* pe lângă

⁷⁶ A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, dosar 195457, vol. 18, f. 13.

⁷⁷ *Ibidem*, vol. 17, f. 2.

⁷⁸ *Ibidem*, f. 3.

⁷⁹ Birtz 2007, pp. 43–45.

⁸⁰ A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, dosar 195457, vol. 12, ff. 140–141.

⁸¹ *Ibidem*, f. 141.

⁸² *Ibidem*, vol. 17, f. 4.

obiectiv pentru a-i cunoaște intențiile de viitor; în cooperare cu Direcția I București va fi dirijată sursa George în vederea amplificării disensiunilor existente între grupul de la Oradea și cel de la Baia Mare, pe de o parte și discreditarea lui Langa Tertulian din Cluj față de Todea Alexandru⁸³, pe de altă parte; exploatarea cu operativitate a informațiilor obținute prin mijloacele T.O.”⁸⁴

Grav bolnav, canonicul Coriolan Tămâian a rămas formal în atenția Securității până la sfârșitul anului 1989. A decedat, după o îndelungată suferință, la 2 mai 1990⁸⁵.

CONCLUZII

Având o solidă pregătire teologică, canonicul Coriolan Tămâian a fost un personaj influent în cadrul Episcopiei Greco-Catolice de Oradea, fiind considerat un posibil succesor al episcopului Valeriu Traian Frențiu. Însă, gestul său din 29 septembrie 1948, de a semna în favoarea unificării, deși retractat în scurt timp, l-a privat ulterior de a fi propus pentru hirotonire ca episcop în perioada clandestinității. A fost arestat la sfârșitul lunii octombrie 1948, împreună cu ierarhii și preoții greco-catolici care au refuzat trecerea la Biserica Ortodoxă. Reținut la mănăstirile Neamț și Căldărușani, a fost transferat în penitenciarul din Sighet la sfârșitul lunii mai 1950. Eliberat în cursul anului 1955, a revenit la Oradea și a intrat în atenția Securității datorită activității sale greco-catolice clandestine. Rearestat în septembrie 1958, acuzat de „agitație desfășurată în rândul foștilor preoți greco-catolici”, a fost condamnat la 25 de ani de închisoare. Eliberat în iulie 1964 pe baza decretului de grațiere a deținuților politici, și-a reluat activitatea greco-catolică clandestină, mobilizând foștii preoți din zonă la o atitudine activă, sperând într-o legalizare a cultului. Însă, acțiunile sale erau atent supravegheate de Securitate prin intermediul unui dosar de urmărire informativă. Cunoscând o evoluție sinuoasă de-a lungul a peste două decenii, relațiile dintre canonicul Coriolan Tămâian și poliția politică comunistă au cunoscut diverse etape: de la urmărirea individuală (inițiată în aprilie 1966, sistată în decembrie 1969, reluată în 1971, închisă în 1974 și din nou activată la începutul anului 1979) s-a ajuns la utilizarea sa în cadrul unor operațiuni sprijinite de autorități în cursul deceniului nouă a secolului trecut: „rezolvarea” problemei greco-catolice prin adoptarea ritului latin, sub forma unei Biserici Catolice românești, precum și întreținerea unor tensiuni și conflicte în cadrul clerului unit, cu scopul de a slăbi coeziunea cultului.

Dacă la sfârșitul deceniului șapte, canonicul Coriolan Tămâian credea că legalizarea Bisericii Greco-Catolice era posibilă, de la mijlocul deceniului următor speranțele sale au început să se năruiască, devenind conștient că regimul nu avea în vedere oficializarea cultului. În acest context a devenit principalul promotor al adoptării ritului latin, văzută ca o formulă tranzitorie, considerând că în conjunctura anilor optzeci era singura modalitate viabilă de salvare a catolicismului în rândul credincioșilor români uniți.

BIBLIOGRAFIE:

Izvoare inedite:

Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității

Fond: Documentar, dosar 69.

Informativ, dosar 3470, 3560, 195457.

Serviciul de Informații Externe, dosar 43556.

Volume de specialitate:

Birtz 2006 – M. R. Birtz, *Episcopul Emil Riti (1926–2006). Tentativa unei recuperări istoriografice (cu documente inedite)*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2006.

⁸³ Securitatea a încercat să-l compromită în fața episcopului Alexandru Todea pe vicarul diecezei de Cluj-Gherla, părintele Tertulian Langa, prin lansarea versiunii că ar fi fost „comandant legionar” (Vasile 2005, p. 232).

⁸⁴ A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, dosar 195457, vol. 17, ff. 1–2.

⁸⁵ Birtz 2007, p. 28.

- Birtz 2007 – M. R. Birtz, *Cronologia ordinarilor diecezani greco-catolici (uniți) 1948–1989. Încercare de reconstituire*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2007.
- Dobeș 2009 – A. Dobeș, *Episcopul Alexandru Todea în dosarele Securității (1961–1989)*, în Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu (eds), *Stat și viață privată în regimurile comuniste*, Editura Polirom, Iași, 2009, pp. 310–322.
- Prunduș, Plăianu 1994 – S. A. Prunduș, C. Plăianu, *Catolicism și ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Casa de Editură Viața Creștină, Cluj-Napoca, 1994.
- Vasile 2003 – C. Vasile, *Între Vatican și Kremlin. Biserica Greco-Catolică în timpul regimului comunist*, Editura Curtea Veche, București, 2003.
- Vasile 2004 – C. Vasile, *Combaterea „iredentismului” maghiar pe tărâm confesional în România comunistă, 1968–1989*, în Silviu B. Moldovan (ed.), *Arhivele Securității*, Editura Nemira, București, 2004, p. 158.
- Vasile 2005 – C. Vasile, *Episcopul Alexandru Todea în anii comunismului național (1964–1989)*, în Adrian Nicolae Petcu (ed.), *Partidul, Securitatea și Cultele, 1945–1989*, Editura Nemira, București, 2005, p. 232.